

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

СОЛОВЙОВ Валерій Федорович

УДК 377.36:631.117

**ДОПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ У СИСТЕМІ
“СЕРЕДНЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА – ПРОФЕСІЙНИЙ ЛЦЕЙ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОФІЛЮ”**

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському науково-практичному центрі професійно-технічної освіти АПН України, м. Львів.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Литвин Андрій Вікторович**, Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України, провідний науковий співробітник відділу природничо-математичних дисциплін, м. Львів.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Лозовецька Валентина Терентіївна**, Інститут професійно-технічної освіти АПН України, завідувач лабораторії сфери послуг і туризму, м. Київ;

кандидат педагогічних наук, доцент, **Ковальов Юрій Геннадійович**, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри теорії і методики технологічної та професійної освіти, м. Вінниця.

Захист відбудеться 20 жовтня 2009 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: вул. Острозького, 32 м. Вінниця, 21100.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (вул. Острозького, 32 м. Вінниця, 21100).

Автореферат розіслано 18 вересня 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Глибокі та динамічні зміни, що відбуваються в аграрному секторі економіки України, становлення ринкових відносин, розвиток техніки та технології сільськогосподарського виробництва, інтелектуалізація праці, впровадження інформаційних технологій зумовлюють потребу підготовки майбутніх аграріїв відповідно до сучасних і перспективних вимог агропромислового комплексу. Професійна діяльність в аграрній галузі на сучасному етапі передбачає застосування новітніх засобів планування й організації господарської діяльності, застосування найновішої нормативної, прогностичної, технологічної та економічної інформації. Особливо важливою стає профорієнтація та початкова, допрофесійна підготовка майбутніх фахівців.

Розбудова системи освіти в Україні потребує осмислення особливостей функціонування загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) у сільській місцевості та розроблення ефективних шляхів їхнього подальшого розвитку. Загальносвітовою тенденцією є орієнтація старшої школи на диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної та допрофесійної освіти. Адекватною реакцією української освіти на соціально-економічні зміни стали нові підходи до організації навчання у старшій школі, що має функціонувати як профільна, створювати сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, формування у них орієнтації на певний вид професійної діяльності.

В Україні виконано низку наукових досліджень з проблем професійної підготовки майбутніх аграріїв, зокрема: дидактичні засади професійного навчання фахівців сільськогосподарського профілю (Л. В. Барановська, М. М. Волошин, В. А. Кручек, О. В. Левчук, С. Б. Літвінчук, В. Т. Лозовецька, Н. А. Негруца, В. І. Рябець, В. І. Свистун, Л. А. Сподін, І. М. Угринюк); наукові основи ступеневої сільськогосподарської освіти (Т. Д. Іщенко, В. М. Манько, П. М. Олійник, Н. А. Фоменко, Н. С. Юрчук); формування навчально-пізнавальної активності учнів і студентів (Л. А. Аврамчук, О. А. Дьомін, П. Г. Лузан); організаційно-педагогічні засади навчання у ПТНЗ сільськогосподарського профілю (А. А. Бугерко, В. О. Зайчук, В. В. Мельниченко, О. Г. Сушик, В. В. Ферштей); формування інформаційної культури фахівців сільськогосподарського профілю (О. Г. Глазунова, О. С. Ільків, В. О. Качурівський, О. В. Ключко), трудової підготовки сільських школярів (О. В. Кисіль, О. М. Коберник, М. П. Тищенко, А. А. Яценко та ін.). Вагоме значення мають роботи, в яких розкриваються питання профільного трудового навчання і професійної орієнтації сільських школярів (Г. Іванюк, А. О. Кучерявий, В. С. Люлька, О. В. Мельник, С. В. Мельников, К. М. Нестеренко, А. П. Самодрін, В. У. Хільковець, Н. І. Шиян). Проте немає наукових досліджень, присвячених організації якісної допрофесійної підготовки аграрно-технічного профілю, які водночас враховували б регіональні потреби і можливості взаємодії та співпраці загальноосвітньої та професійної шкіл.

Вивчення вимог до професійної діяльності в сільськогосподарських підприємствах і службах сервісу, органах управління АПК, аналіз упровадження сучасних технологічних процесів, використання новітньої техніки у професійній

діяльності аграріїв дало змогу виявити низку суперечностей між: різними інтелектуальними здібностями, інтересами та потребами учнів щодо допрофесійної (з перспективою майбутньої професійної) підготовки і можливостями старшої загальноосвітньої школи; реальними розумовим потенціалом значної частини учнів щодо здобуття середньої освіти в нинішніх вимірах і відсутністю відповідних умов для опанування тієї чи іншої професії у школі; змістом і методами початкової допрофесійної підготовки сільської молоді та вимогами подальшої професійної освіти; чинною системою профорієнтації та профвідбору на сільськогосподарські спеціальності та запитами молоді, потребами суспільства, ринку праці та роботодавців. Певну частину цих суперечностей можна вирішити шляхом оновлення змісту, структури й організації допрофесійної підготовки учнів сільських шкіл.

Отже, перелічені суперечності та недостатнє опрацювання теоретичних і практичних аспектів допрофесійної підготовки фахівців-аграріїв визначили вибір теми дослідження “Допрофесійна підготовка старшокласників у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти АПН України з теми “Науково-методичне забезпечення якісної підготовки кваліфікованих робітників в умовах регіоналізації професійно-технічної освіти” (РК № 0107U000136).

Тема дисертації затверджена вченою радою Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти АПН України (протокол № 1 від 25.01.2007 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 22.05.2007 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови взаємодії шкіл і професійних ліцеїв сільськогосподарського профілю в допрофесійній підготовці старшокласників.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що якість підготовки майбутніх фахівців-аграріїв істотно поліпшиться, якщо будуть виконані науково обґрунтовані організаційно-педагогічні умови (взаємодія загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ); впровадження ефективної системи професійної орієнтації та профвідбору; інтеграція допрофесійного, трудового та профільного навчання; структурування допрофесійного профільного навчання) і застосована методика реалізації допрофесійної аграрно-технологічної підготовки в системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”: зросте рівень засвоєння старшокласниками професійних знань, умінь, навичок; покращиться готовність випускників до продовження навчання за сільськогосподарським профілем; підвищиться їхня професійна компетентність.

Відповідно до мети та гіпотези дослідження визначено основні **завдання**:

1. Дослідити стан теорії та практики допрофесійної аграрно-технологічної підготовки учнів сільських шкіл.

2. На основі аналізу функцій, структури допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв та дослідження її особливостей визначити організаційно-педагогічні умови взаємодії шкіл і професійних ліцеїв сільськогосподарського профілю в допрофесійній підготовці старшокласників.

3. Теоретично обґрунтувати та розробити модель допрофесійної підготовки старшокласників у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”.

4. Розробити методику реалізації допрофесійної аграрно-технологічної підготовки з урахуванням можливостей професійно-технічної освіти, визначити критерії та показники допрофесійної підготовки учнів.

5. Експериментально перевірити ефективність допрофесійної підготовки старшокласників у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”.

Об’єкт дослідження – допрофесійна підготовка учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – допрофесійна аграрно-технологічна підготовка старшокласників сільських шкіл у професійних ліцеях сільськогосподарського профілю.

Загальна методологія дослідження базується на положеннях діалектичного пізнання про цілісність і взаємозалежність соціальних явищ і процесів навколишнього світу, суперечність як рушійну силу розвитку, провідну роль діяльності у формуванні суспільних відносин і розвитку особистості, вплив середовища на процес формування особистості, процеси пізнання і цілісний розвиток особистості; основних методологічних принципах (історизму, системності, єдності якості та кількості, діалектичного заперечення, розвитку, каузальності, об’єктивності, науковості, всебічності вивчення явищ і процесів, їх взаємозв’язку та взаємозумовленості); використанні методологічних підходів (структурно-функціонального, системного, емпіричного та прогностичного); принципах цілісного дослідження дидактичного явища та комплексного використання методів дослідження; а також теорії особистості й особливостей її розвитку в процесі навчальної діяльності.

Нормативною базою дослідження є положення Національної доктрини розвитку освіти, Концепції профільного навчання в старшій школі, розробленій на виконання Закону України “Про загальну середню освіту”, постанови Кабінету Міністрів України “Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання”. Дослідження ґрунтується на Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти, сучасних інноваційних методиках навчання і нових педагогічних технологіях, загальнометодичних положеннях про застосування системного підходу та моделювання в педагогіці тощо.

Теоретичну основу дослідження становлять: положення та висновки, що стосуються психолого-педагогічної теорії особистості (Л. С. Виготський, Л. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, Н. Ф. Талізїна, І. С. Якиманська); неперервної професійної освіти (С. Я. Батишев, Б. С. Гершунський, В. І. За-

гвязинський, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, О. М. Новіков, І. П. Смірнов, О. В. Шестоपालюк); фундаменталізації та інтеграції в освіті (А. П. Беляєва, С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, І. М. Козловська, Н. Є. Мойсеюк, М. І. Сметанський); трудового навчання (Г. Г. Ващенко, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський); дидактичних основ зв'язку навчання з виробничою практикою (П. Р. Атутов, В. М. Мадзігон, В. С. Ледньов, М. М. Скаткін); педагогічних технологій (В. П. Безпалько, В. В. Гузеєв, М. В. Кларін, С. О. Сисоєва, В. І. Шахов); а також результати педагогічних досліджень у галузі профорієнтації та професійного самовизначення (Е. Ф. Зеєр, Є. О. Клімов, В. О. Моляко, Н. А. Побірченко, В. В. Синявський, Б. О. Федоришин); диференційованого та модульного навчання (Є. В. Сковін, П. І. Сікорський, А. В. Фурман, П. Я. Юцявічене); профільного навчання учнівської молоді (Н. М. Бібик, О. І. Бугайов, О. І. Ляшенко, В. Ф. Моргун, В. В. Рибалка).

Під час вирішення поставлених завдань, досягнення мети дослідження та перевірки гіпотези використано комплекс **методів дослідження**:

- теоретичні: вивчення навчально-нормативної документації, психолого-педагогічної та методичної літератури задля виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми; аналіз сучасних положень про зміст професійної освіти та навчальний процес із метою проектування допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв; аналіз результатів навчально-виховного процесу для виявлення підготовки учнів до навчальної та професійної діяльності; метод моделювання, за допомогою якого визначено чинники та структуру системи допрофесійної підготовки;

- емпіричні: спостереження за навчальним процесом, анкетування, опитування, тестування, бесіди з педагогами й учнями для діагностики допрофесійної підготовки майбутніх фахівців-аграріїв, констатувальний і формувальний педагогічний експеримент із метою апробації системи допрофесійної профільної підготовки учнів до продовження навчання та професійної діяльності, опрацювання результатів педагогічного експерименту методами математичної статистики.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі ЗНЗ Закарпатської, Рівненської та Тернопільської областей, ЗНЗ і ПТНЗ Львівської обл. (Добросинська, Зашківська, Зіболівська, Кам'яно-Липницька, Лавринівська, Магерівська, Новоскварівська СШ; ВПУ №№ 71, 75 і 77). В експерименті брало участь близько 700 учнів, 90 педагогічних працівників.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* визначені організаційно-педагогічні умови взаємодії шкіл і професійних ліцеїв сільськогосподарського профілю в допрофесійній підготовці старшокласників, розроблено модель допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”;

- *уточнено* зміст і запропоновано методику реалізації допрофесійної аграрно-технологічної підготовки з урахуванням можливостей профтехосвіти;

- *дістали подальшого розвитку* завдання та зміст профільного навчання старшокласників сільських шкіл.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що *розроблено і впроваджено* в навчальний процес: методику допрофесійної аграрно-технологічної підготовки в системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”; навчальну програму курсу професійної підготовки “Трактори і сільськогосподарські машини” для учнів сільських шкіл; апробовано використання педагогічного ресурсу, навчально-методичного забезпечення й обладнання ПТНЗ у процесі допрофесійного профільного навчання старшокласників; здійснено систематизацію навчального матеріалу для допрофесійного навчання; вдосконалено методи допрофесійної підготовки фахівців аграрної галузі з використанням сучасних технологій (метод проектів, ділові ігри, програмні дидактичні засоби тощо). Окремі результати дослідження можуть бути використані для розроблення навчально-методичних посібників, навчально-нормативної документації профільного навчання в сільських школах.

Впровадження результатів дослідження. Наукові положення, навчально-методичні матеріали впроваджено в сільських загальноосвітніх школах і професійно-технічних навчальних закладах Закарпатської (довідка № 01-15/745 від 4.12.2008 р.), Львівської (довідки № 11-11/3013 від 5.12.2008 р. і № 11/1-123 від 15.12.2008 р.), Рівненської (довідка № 620 від 8.12.2008 р.) і Тернопільської (довідка № 258/1-К від 8.12.2008 р.) областей.

Вірогідність результатів і висновків дослідження визначається методологічною обґрунтованістю його вихідних засад і положень; добором комплексу методів, що відповідають меті та завданням дисертаційної роботи; позитивними наслідками педагогічного експерименту та ґрунтовним аналізом результатів експериментальної роботи, ефективністю запропонованої методики формування системи пропедевтичних знань, умінь і навичок роботи майбутніх фахівців-аграріїв.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на Міжнародних науково-практичних конференціях “Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми” (Вінниця, 2006, 2008), україно-польському форумі “Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології” (Київ, 2007), “Школа в перспективі XXI століття. Сучасність – майбутнє” (Кельце, Республіка Польща, 2007), “Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців” (Львів, 2007, 2008), II Всеукраїнському педагогічному конгресі (Львів, 2005), звітних наукових конференціях Львівського НПЦ ПТО АПН України, науково-методичних семінарах, педагогічних читаннях, нарадах методистів і педагогічних працівників.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 14 публікаціях автора, з них: 5 статей у провідних наукових виданнях, затверджених ВАК України, 4 брошури з методичними рекомендаціями, 4 статті у збірниках наукових праць, 1 стаття у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг особистого внеску в досліджувану проблему становить 12,55 авт. арк.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 267 сторінок друкованого тексту, з яких 184 сторінки становить

основний текст. Робота містить 7 таблиць на 2 сторінках, 10 рисунків (схеми і графіки) на 4,5 сторінках. Список використаних джерел містить 287 найменувань, із них 11 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність, викладено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет, і методи дослідження, його зв'язок із науковими програмами, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів.

У *першому розділі* – “Допрофесійна підготовка старшокласників як педагогічна проблема” – проаналізовано історико-педагогічні, методологічні та психолого-дидактичні аспекти допрофесійної підготовки учнів, зроблено висновок щодо винятково важливого значення допрофесійного навчання у системі ступеневої професійної освіти, розкрито концептуальні підходи до профільної підготовки в загальноосвітній школі. З метою визначення стратегічних напрямів розвитку допрофесійної підготовки старшокласників в Україні та методів впровадження профільної старшої школи було проведено порівняльне дослідження допрофесійного навчання в країнах з розвинутими освітніми системами.

Сучасний світ потребує людини, наділеної креативним мисленням, демократично налаштованої, відповідальної, компетентної у фаховій сфері, готової до самостійних рішень у нестандартних ситуаціях, здатної до здобуття інформації, розв'язання соціальних проблем. Тому випускник школи оцінюється нині за такими критеріями: спрямованість на оволодіння професією, прагнення до професійного зростання; компетентність із загальноосвітніх знань і вмінь, здатність до творчого вирішення завдань, рефлексії, самореалізації; сформованість соціальних і професійно значущих якостей: комунікативної культури, організаторських здібностей, підприємливості, здатності до співпраці в колективі, розумного ризику тощо. Усе це вимагає ефективної допрофесійної підготовки учнів у межах шкільного навчання.

Допрофесійна підготовка – багатоаспектне поняття, яке потребує одночасного розгляду різних компонентів навчально-виховного процесу. Теоретико-методологічні основи допрофесійної підготовки старшокласників включають: психолого-педагогічні засади початкової професійної підготовки в контексті сучасної освітньої парадигми, теоретико-методологічні основи трудового виховання та профорієнтації учнів, а також концептуальні підходи до профільної підготовки у старшій школі. Аналіз історико-педагогічних, методологічних і психолого-дидактичних досліджень дозволяє стверджувати, що психолого-педагогічними засадами ефективної допрофесійної підготовки старшокласників є, передусім, особистісно орієнтований підхід до навчального процесу, принципи духовності, природовідповідності, диференціації та інтеграції, наступності та неперервності, модульно-рейтингові технології тощо.

Трудове виховання та допрофесійна підготовка технологічного напрямку, ґрунтується на тих же принципах: єдності трудового виховання і загального розвитку особистості; виявлення і розвитку індивідуальності; високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості; залучення учнів до різноманітних видів продуктивної праці; постійності, безперервності, посиленості праці; творчого

характеру діяльності; єдності праці та багатогранного суспільного життя. Трудове виховання відіграє важливу роль у подальшій профорієнтації школярів у процесі допрофесійної підготовки, сприяє їхньому професійному самовизначенню. На наш погляд, профорієнтація – одне з найважливіших завдань середньої освіти, на яке має спрямовуватися трудова та допрофесійна підготовка учнів.

Сучасні педагогічні концепції передбачають формування в старшокласників мотивації пізнавальної діяльності з метою вибору майбутньої професії; створення умов і стимулів для світоглядного, професійного, соціального розвитку учнів; впровадження сучасних технологій розвитку особистості, акцентування її професійно важливих якостей; гнучкість і варіативність освітнього процесу, корекцію соціального і професійного самовизначення особистості. Організація допрофесійного етапу фахової підготовки є психологічною передумовою загального неперервного професійного розвитку фахівця в системі ступеневої освіти, адже на допрофесійному етапі у процесі її діяльності зароджується механізм професіоналізації особистості.

Трансформації соціально-економічних і суспільних відносин зумовили потребу нових підходів до змісту та форм сучасної освіти, зміни традиційної освітньої парадигми на новітню, центром якої стає особистість з її індивідуальними особливостями, ідеалами та прагненнями, викликаними певними орієнтаціями, передусім професійними, у яких найбільш повно розкривається потенціал людини. Зокрема профілізація старшої школи має виняткове значення для підвищення ефективності допрофесійної підготовки молоді, оскільки забезпечує індивідуальні потреби школярів, які виявляють підвищений інтерес до окремих предметів, їхнє професійне самовизначення, успішну соціалізацію, полегшує адаптацію до самостійного життя, подолання інфантилізму підлітків, виховання відповідальності за прийняття рішень. Профільна старша школа має на меті практичне спрямування освіти, подолання відірваності знань від реального життя, посилення їх прикладного значення, формування в учнів умінь застосовувати знання на практиці. Реалізуючи особистісно орієнтоване навчання, вона значно розширює можливості учнів у виборі освітньої траєкторії. Важливою умовою успіху профільного навчання є допрофільна підготовка.

Найважливішим принципом організації допрофесійної підготовки в умовах профільної старшої школи є взаємодія між різними освітніми установами (ВНЗ, ПТНЗ, навчальними центрами тощо), кооперація шкіл щодо навчання профільних предметів і спецкурсів з іншими закладами, залучення їхніх фахівців. Ключовими проблемами допрофесійної підготовки є матеріально-технічне і кадрове забезпечення, неузгодженість теоретичних пошуків і реалій сьогодення. Проте, на жаль, переважає академічне спрямування профільної старшої школи, хоч у допрофесійній підготовці в сільській місцевості важливим є, на наш погляд, навчання за технологічним профілем. Окрім того, особливості допрофесійної підготовки в сільській місцевості пов'язані з низькою наповнюваністю класів, трудностю запровадження профільної старшої школи та новітніх педагогічних технологій, низьким матеріально-технічним і ресурсним забезпеченням.

Значну частину проблем допрофесійного профільного навчання старшокласників технологічного профілю в сільській місцевості, зокрема забезпечення необхідних матеріальних, фінансових, кадрових потреб для його організації та здійснення, можна вирішити шляхом взаємодії загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів регіону. Водночас це виконуватиме одну з вимог неперервної освіти – інтеграцію загальноосвітньої та професійної школи.

В Європейському Союзі загальна середня освіта тісно пов'язана зі світом праці. Залучення школярів до продуктивної діяльності, організація допрофесійної підготовки набувають усе більшого поширення у шкільній освіті різних країн, стають невід'ємною частиною навчально-виховного процесу. Перспективним для України є, на нашу думку, європейська практика гармонізації загальноосвітнього та технологічного профілів, а також забезпечення старшокласників можливістю здобувати допрофесійну та професійну підготовку й отримувати відповідні кваліфікаційні посвідчення. Вивчення зарубіжного досвіду показує, що для якісної допрофесійної підготовки навчальним закладам середньої освіти має бути притаманна варіативність цілей, змісту, методів, форм і засобів навчання, автономія, регіоналізація та децентралізація управління.

Аналіз наукових основ сучасної професійної освіти дозволив зробити висновок, що допрофесійна профільна підготовка старшокласників є наслідком реалізації ідеї оновлення змісту навчання школярів, як передбачено Концепцією профільного навчання в старшій школі та Державним стандартом загальної середньої освіти. Вона забезпечує перехід від недостатньо диференційованого загальноосвітнього та початкового трудового навчання до професійної підготовки, створює передумови для свідомого вибору спеціалізації та опанування майбутньої професії, стимулює розвиток особистості, формування важливих психологічних якостей, забезпечує поступове професійне становлення випускників шкіл.

У другому розділі – “Організаційно-педагогічні умови допрофесійної підготовки в системі “школа – ПТНЗ сільськогосподарського профілю” – теоретично обґрунтовано функції та структуру допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв, визначено організаційно-педагогічні умови взаємодії шкіл і професійних ліцеїв сільськогосподарського профілю в допрофесійній підготовці, розроблено модель допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”, розкрито методика її реалізації з урахуванням можливостей професійно-технічної освіти. В умовах співпраці загальної середньої та професійно-технічної шкіл як форми ступеневої професійної освіти запропоновано шляхи підвищення ефективності навчально-виховного процесу за допомогою реалізації принципів, підходів та ідей гуманізації професійно-трудового виховання; всебічного розвитку особистості; зв'язку теорії з практикою; єдності та взаємозв'язку загальної, політехнічної і професійної освіти; інтеграції й диференціації; універсалізації змісту професійно-трудової підготовки; неперервної багаторівневої освіти особистості; багатопрофільності; універсальності тощо.

Завданнями допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв визначено: формування усвідомленого ставлення до трудової діяльності; виховання поваги до

людей праці, хліборобської культури; формування загальнотрудових умінь і навичок, техніко-технологічних і початкових економічних знань в аграрній галузі; розширення світогляду, ознайомлення із загальними науковими засадами й організаційно-економічними закономірностями сучасного сільськогосподарського виробництва й агропромислового комплексу загалом; інтеграція наукових знань із різних дисциплін і формування вмінь застосовувати їх під час вирішення сільськогосподарських завдань; опанування вмінь оцінювати стан сільськогосподарського виробництва, орієнтуватися в ньому, розуміти необхідність запобігання впливу негативних наслідків діяльності на природу; знайомство з масовими робітничими професіями в АПК, свідомий вибір однієї (чи декількох) з них; формування вмінь планувати власну трудову діяльність, дотримуватись норм і правил технічної культури і культури праці; всебічний розвиток творчих здібностей майбутніх аграріїв, а також формування господарського ставлення до землі, природи; виховання ініціативності, діловитості, самостійності, навичок економічного та дбайливого ведення господарства; прищеплення любові до сільськогосподарської праці; формування здатності займатися підприємницькою діяльністю тощо.

Допрофесійна підготовка в системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”, організаційна структура якої може варіюватись залежно від регіональних вимог, має забезпечити професійне самовизначення учнів, обґрунтований вибір професії з урахуванням власних здібностей, уподобань та інтересів, формування на допрофесійному рівні соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенції випускників школи, вирішувати проблему їхнього соціального захисту. Мета – виховання громадянина і трудівника, особистості з глибокими знаннями, вміннями і навичками, розвинутими компетенціями, готової до суспільного життя і роботи в сільському господарстві.

Запропоновано структуру регіонального навчально-виробничого комплексу, головним елементом якого є система “сільська загальноосвітня школа – професійний ліцей”, яка дає змогу об’єднати зусилля педагогічних колективів для реалізації ефективної допрофесійної підготовки учнів, підвищення якості освіти. З урахуванням функцій і структури допрофесійної підготовки теоретично обґрунтовані та сформульовані **організаційно-педагогічні умови** допрофесійної підготовки старшокласників у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”: взаємодія загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів з метою використання навчально-виробничої бази та залучення педагогічного персоналу ПТНЗ регіону; впровадження ефективної системи професійної орієнтації та профвідбору; інтеграція допрофесійного, трудового та профільного навчання (технологічного профілю); структурування допрофесійного профільного навчання відповідно до природних здібностей, інтересів учнів і потреб ринку праці. Реалізація цих умов спонукала до розроблення раціонального змісту допрофесійної підготовки, структурування навчальних планів, забезпечення оптимального співвідношення теоретичного і практичного навчання.

На основі положень прикладної теорії моделювання стосовно навчально-виховного процесу, а також урахування організаційно-педагогічних умов розроблено модель допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю” (рис. 1), яка дозволяє здійснювати добір змісту і методики реалізації допрофесійної підготовки відповідно до цільових завдань. У запропонованій моделі структурні та функціональні компоненти навчальних закладів різного рівня взаємодіють і взаємозумовлюються відповідно до дидактичних принципів. Основними функціями моделі є інформаційна, діагностична, орієнтаційна та прогностична.

У моделі допрофесійної підготовки старшокласників ми виділяємо компоненти, які визначають мету, зміст, організаційні форми, методи, засоби управління допрофесійною підготовкою учнів: *навчально-методичний* (співпраця навчально-методичних центрів загальної та професійно-технічної освіти, центрів зайнятості тощо), *управлінський* (координування спільної діяльності шкіл, ПТНЗ і ВНЗ), *процесуальний* (організація навчально-виховного процесу, спрямованого на отримання якісної повної середньої і початкової професійної освіти) і *науково-аналітичний* (моніторинг і прогностична діяльність). Кожен компонент запропонованої моделі сприяє реалізації функцій допрофесійної підготовки: *освітньої, організаційної, дидактичної, виховної, професійної, профорієнтаційної*.

Необхідність узгодження всіх ланок і структурних елементів концептуальної моделі допрофесійної підготовки вимагає досконалої системи планування навчально-виховного процесу. У процесі дослідження ми використали такі основні принципи планування навчально-виховної, науково-дослідної і методичної роботи системи “СЗШ – ПЛ сільськогосподарського профілю”: *цілеспрямованість; науковість; інтеграція; комплексність; поєднання перспективного і щоденного планування; наступність; спеціалізація; єдиноначальність; делегування повноважень*.

Реалізація цієї моделі передбачає оптимізацію змісту і структури трудового та профільного навчання, вивчення механізмів пізнавальної діяльності, вибір відповідних стратегій навчання; розроблення методичного забезпечення навчально-виховного процесу, зокрема проектування навчальних програм, добір методів, форм і дидактичних засобів у процесі формування професійних знань; координацію та об’єднання зусиль педагогів ЗНЗ і ПТНЗ для досягнення відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня фахівців. Освітня система вибудовується на основі Державного стандарту, але з урахуванням регіональних особливостей, відповідно до конкретних завдань, специфіки і спрямованості навчальних закладів.

Відповідно до визначених організаційно-педагогічних умов та розробленої моделі запропоновано методику реалізації допрофесійної аграрно-технологічної підготовки з урахуванням можливостей професійно-технічної освіти, яка органічно поєднує методики добору змісту допрофесійної підготовки, профільної допрофесійної підготовки старшокласників технологічного напрямку, профорієнтаційної роботи в сільській школі та організації позаурочної допрофесійної підготовки.

Зміст допрофесійної аграрно-технологічної підготовки добирався таким чином, щоб знання були цілісною системою, відображали освітньо-кваліфікаційну характеристику фахівця, забезпечували інтеграцію змісту із загальноосвітніми і професійними знаннями й уміннями. Розробляючи навчальні програми допрофесійної підготовки аграрно-технологічного профілю, ми дотримувалися таких правил: фіксованість програмних вимог; їх доступність; наступність при переході від одного рівня до іншого; відкритість, узгодженість видів програмних вимог, критеріїв оцінювання; відповідність вимог цілям і змісту навчальних курсів.

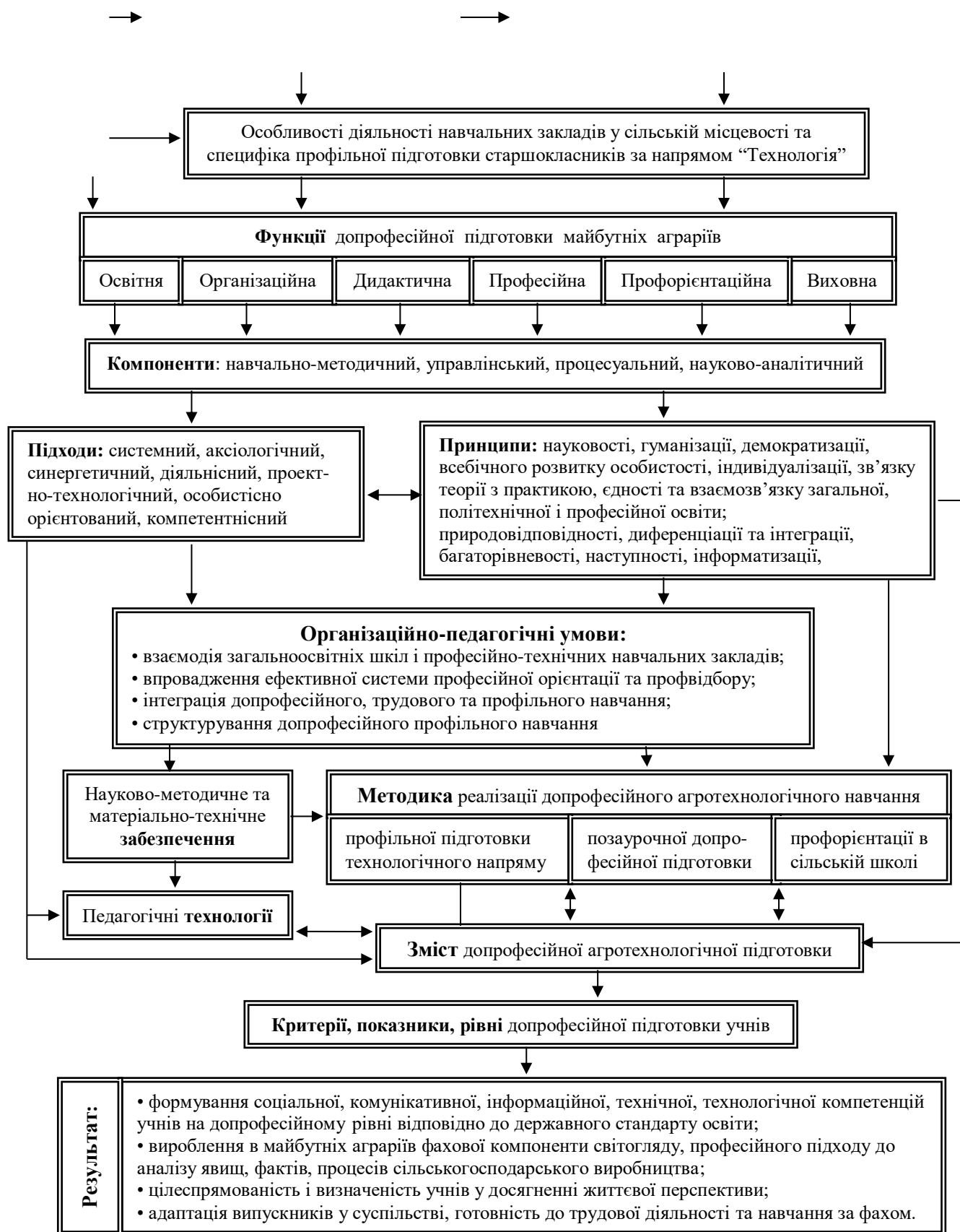
Підвищують ефективність допрофесійної підготовки активні форми і методи навчання, коли засвоєний матеріал використовується в реальних ситуаціях, формуються вміння виявляти причини професійних труднощів, аналізувати їх, встановлювати зв'язок між причинами та наслідками, висувати та вирішувати проблеми.

Методика профорієнтаційної роботи у процесі допрофесійної підготовки полягає в цілеспрямованій стимуляції старшокласників до професійного вибору та самореалізації в майбутній професійній діяльності на основі психодіагностики особистості, опанування цілісної інформації про зміст професійної діяльності й усвідомлення власних перспектив у соціально-економічній сфері українського агропромислового комплексу.

Соціальне замовлення
на підготовку фахівців
аграрного профілю

Мета: забезпечити старшокласникам якісну допрофесійну підготовку сільськогосподарського профілю

Загальні цілі: об'єднання творчих зусиль педагогічних колективів для реалізації проекту допрофесійної профільної підготовки учнів; створення умов для розвитку кожної особистості

Рис. 1. Модель допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у системі "середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю"

Організація позаурочної допрофесійної підготовки передбачає залучення старшокласників до роботи в гуртках технічної творчості, клубах юних техніків, як у школі, так і на базі професійного ліцею сільськогосподарського профілю, а також інші форми діяльності, в якій отримані теоретичні знання та практичні вміння спрямовуються на вирішення професійних завдань проблемного характеру. Практика свідчить, що систематичне залучення школярів старших класів до вирішення науково-технічних проблем, розв'язок яких може забезпечити підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, розвиває технічні здібності учнів, сприяє вихованню творчого підходу до виробничих завдань, цілеспрямованості та наполегливості, відповідальності та активної трудової позиції. Невід'ємною складовою підготовки майбутніх хліборобів є формування національної свідомості, патріотичних почуттів; виховання духовної єдності поколінь, поваги до батьків, культури, історії народу; утвердження у свідомості учнів внутрішньої свободи, національної гідності.

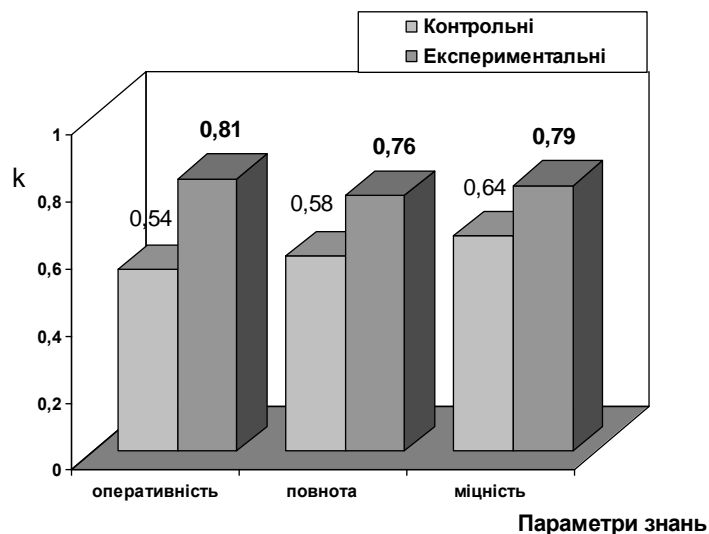
Виявлено, що допрофесійна підготовка старшокласників у ПТНЗ має низку переваг, які суттєво впливають на якість освітніх послуг: учні загальноосвітніх шкіл мають можливість професійно визначитися ще до закінчення навчального закладу; матеріально-технічна база, кваліфікація майстрів виробничого навчання училищ дозволяє проводити заняття з учнями шкіл на високому рівні; при підготовці фахівців зі складних професій є можливість проводити попередній відбір на навчання; вирішується проблема набору учнів у ПТНЗ; зменшуються видатки на освіту, оскільки усувається дублювання навчального матеріалу, раціонально використовується матеріально-технічна база, скорочуються терміни навчання тощо.

У третьому розділі – “Дослідно-експериментальна перевірка ефективності допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв” – обґрунтована програма і методика педагогічного експерименту, висвітлено його перебіг, проаналізовано одержані результати, розкрито сутність основних показників ефективності допрофесійної підготовки старшокласників. Відповідно до програми і методики дослідження проаналізовано стан проблеми на практиці, здійснена перевірка гіпотези дослідження.

На основі узагальнення даних констатувального експерименту виявлено реальний стан результативності допрофесійної підготовки в сільських школах. За результатами цього етапу дослідження коефіцієнт засвоєння професійно значущих для сільськогосподарської діяльності знань старшокласниками, які навчалися за програмою технологічного профілю, становив лише 0,57. Для проведення формувального експерименту було вдосконалено навчальні програми дисциплін, що передбачало дидактичне структурування знань, обґрунтування методики реалізації допрофесійного аграрно-технологічного навчання з урахуванням можливостей ПТНЗ, визначення критеріїв його оцінювання.

Ефективність допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у сільській загальноосвітній школі та професійному ліцеї сільськогосподарського профілю визначалася за трьома показниками. Першим був рівень оперативності, повноти та міцності засвоєння учнями вибраних професійно орієнтованих знань, умінь і навичок. Другим – готовність випускників шкіл до продовження навчання у ПТНЗ

або вищій школі. Третім показником був рівень професійної компетентності випускників шкіл. Передусім з'ясовувалися результати засвоєння професійних знань і вмінь. Протягом трьох років у експерименті брали участь 340 учнів експериментальних груп і 360 учнів – контрольних. Коефіцієнти оперативного засвоєння знань (у 2007-2008 н.р. в експериментальних групах 0,81, а в контрольних 0,54), повного засвоєння теоретичних знань і вмінь (в експериментальних – 0,76, а в контрольних – 0,58) і міцності засвоєння визначених головних знань і вмінь (0,79 і 0,64 відповідно) засвідчують переваги запропонованої методики навчання (рис. 2). Для перевірки незалежності емпіричних розподілів було використано критерій χ^2 .

Рис. 2. Показники оперативності, повноти та міцності допрофесійних знань і вмінь старшокласників, що навчалися у ПТНЗ і в школах

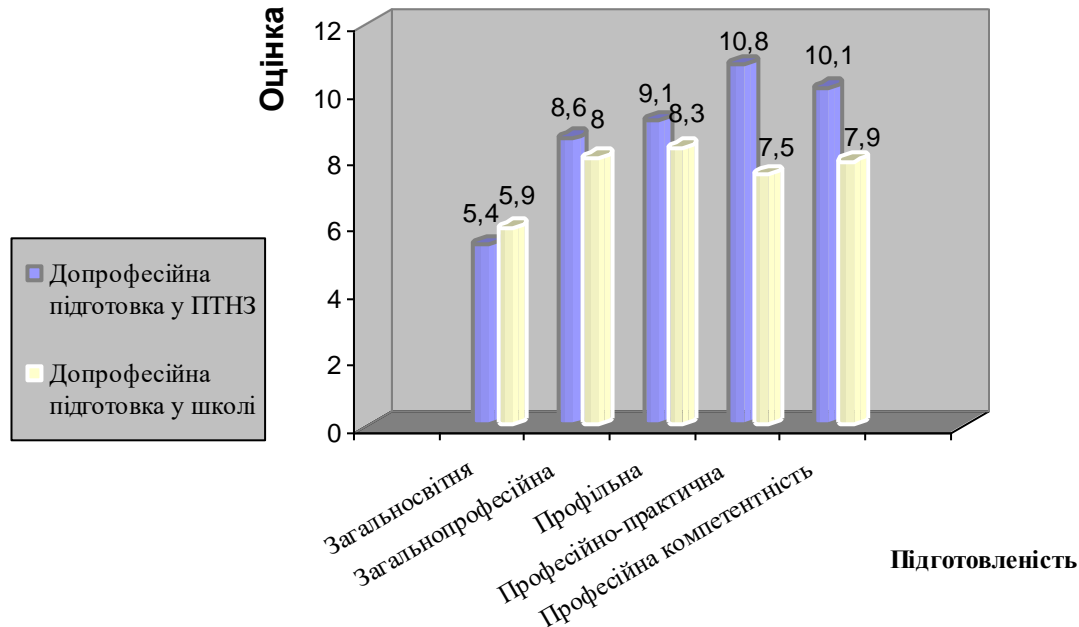
Коефіцієнт парної кореляції (0,75) між навчальними показниками з допрофесійної підготовки і результатами навчання у ПТНЗ учнів, які обрали сільськогосподарську професію (тракторист-машиніст) також підтверджує ефективність моделі профільної допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у сільській загальноосвітній школі та професійному ліцеї сільськогосподарського профілю. Результати допрофесійної підготовки можуть використовуватися під час зарахування випускників до професійно-технічних навчальних закладів за тим же профілем на другий курс, оскільки в процесі допрофесійного навчання педагоги ПТНЗ виявляли реальні схильності, психологічні можливості та потенційні здібності учнів.

Оцінка підготовленості випускників, які проходили допрофесійне навчання у своїх школах, і тих, що навчалися в професійних ліцеях сільськогосподарського профілю, визначалась шляхом опрацювання статистичних даних успішності, а також анкетування педагогів шкіл і ПТНЗ та учнів (рис. 3). Результати експериментальної роботи, узагальнені на діаграмі, свідчать про підвищення рівня професійної компетентності старшокласників завдяки активізації профорієнтаційної роботи в сільській школі, зростанню якості допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв, прискоренню адаптації учнів до умов професійної освіти.

92 % опитаних студентів третього курсу ВНЗ сільськогосподарського профілю дали загальну позитивну оцінку впровадженню профільного навчання у старших

класах. Головними умовами якісного допрофесійного навчання вони вважають співпрацю загальноосвітніх шкіл і професійних навчальних закладів, науково обґрунтоване конструювання змісту допрофесійної аграрно-технологічної підготовки, раціональне використання інноваційних форм і методів навчання. Обчислений коефіцієнт конкордації (0,72) свідчить про вірогідність цих висновків.

Рис. 3. Рівень підготовленості випускників сільських шкіл

Таким чином, результати експериментального дослідження підтвердили, що профільна допрофесійна підготовка старшокласників, організована відповідно до розробленої моделі, створює передумови для опанування майбутньої професії та свідомого вибору спеціалізації, стимулює розвиток особистості (у тому числі важливих для фаху психологічних якостей), її професійне становлення. Реалізація основних завдань допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв з урахуванням концептуальних положень профільного навчання трансформує чинну систему професійної орієнтації в якісно нову, яка за своїм змістом і технологіями відповідає інтересам і потребам кожної особистості та вимогам суспільства.

ВИСНОВКИ

1. Підготовка фахівців для сільського господарства в Україні на початку ХХІ ст. не задовольняє потреби ринкової економіки. Аналіз упровадження сучасних технологічних процесів у аграрній галузі, використання новітньої техніки на сільськогосподарських підприємствах і службах сервісу, органах управління АПК дозволяє нам стверджувати, що є потреба наукової переорієнтації допрофесійної підготовки учнів сільських шкіл, обґрунтованого оновлення її змісту, структури, методики й організації навчально-виховного процесу. Соціально-економічні зміни потребують випереджувального розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців сільськогосподарського профілю на основі ефективної координації діяльності всіх ланок системи неперервної освіти, тісної інтеграції з наукою і виробництвом; поєднання фундаментальних знань і ґрунтовної практичної підготовки, орієнтованої на реальні умови агропромислового комплексу;

застосування особистісно орієнтованого підходу, розвиток творчих здібностей учнів.

Вивчення стану практики допрофесійної підготовки старшокласників із сільськогосподарських спеціальностей виявив низку недоліків її організації: недостатність політехнічних знань і вмінь; відсутність належної професійної спрямованості загальноосвітніх знань, слабка мотивація до навчання; невиробленість трудових навичок, недостатня самостійність і дослідницькі вміння. Основні причини – неузгодженість вивчення загальноосвітніх і профільних предметів, недоліки навчально-програмного забезпечення, домінування освітніх цільових настанов над розвивальними, недостатня фахова підготовка викладачів профільних дисциплін, відсутність у школах необхідного матеріально-технічного забезпечення.

2. На основі аналізу функцій, структури допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв та дослідження її особливостей визначено організаційно-педагогічні умови допрофесійної підготовки старшокласників у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”:

- взаємодія загальноосвітніх шкіл і ПТНЗ з метою використання навчально-виробничої бази та залучення педагогічного персоналу;
- впровадження ефективної системи професійної орієнтації та профвідбору;
- інтеграція допрофесійного, трудового та профільного навчання (технологічного профілю);
- структурування допрофесійного профільного навчання відповідно до природних здібностей, інтересів учнів та потреб ринку праці.

3. Теоретично обґрунтована та розроблена модель допрофесійної підготовки старшокласників у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю” відображає: психолого-педагогічні та методичні засади профільної аграрно-технологічної підготовки; місце професійного ліцею у системі ступеневої професійної освіти; основні тенденції розвитку змісту професійної підготовки; характер взаємодії між суб’єктами навчально-виховної діяльності; специфіку організації навчально-виховного процесу в школі та ліцеї, спрямовану на допрофесійну підготовку; особливості управління, матеріально-технічного і фінансового забезпечення навчальних закладів.

Організована за такою моделлю допрофесійна підготовка потребує відповідних змін у функціонуванні педагогічної системи для об’єднання творчих зусиль педагогічних колективів, наукових працівників і працівників інших навчальних закладів для реалізації проекту допрофесійної підготовки учнів; створення умов для розвитку особистості, досягнення максимально корисного результату діяльності навчальних закладів у ситуації, що склалася в агропромисловому виробництві, надання якісної освіти, сприяння самовизначенню та становленню молодих господарів села.

4. Методика реалізації допрофесійної аграрно-технологічної підготовки з урахуванням можливостей профтехосвіти включає методики добору змісту допрофесійної підготовки, профільної допрофесійної підготовки старшокласників технологічного напрямку, профорієнтаційної роботи в сільській школі та організації

позаурочної допрофесійної підготовки. Методика передбачає, що старшокласники поетапно засвоюють професійні знання й уміння у процесі вивчення профільних дисциплін і під час виробничого навчання, це дає можливість проектування та реалізації наскрізних навчальних програм, а також визначення методів, форм і засобів допрофесійного навчання, забезпечує наступність та інтегрованість професійно орієнтованого змісту, що засвоюється в школі та вивчається у подальшій професійній освіті.

Підвищення ефективності допрофесійної підготовки старшокласників у сільській місцевості потребує: поліпшення профорієнтаційної роботи серед учнів загальноосвітніх шкіл, розроблення наукових підходів до вибору професії, створення системи психологічного супроводу підготовки майбутніх фахівців; вдосконалення методики допрофільної підготовки учнів; реалізації на практиці профільної старшої школи; впровадження інноваційної системи організації допрофесійної підготовки на основі використання досягнень вітчизняної та світової педагогіки і психології; застосування ефективних педагогічних технологій і активних інноваційних методик допрофесійної технологічної підготовки; створення наскрізних програм, які забезпечили б наступність навчання у школі та професійній освіті; розвитку творчого потенціалу педагогів, їхнього професійного самовдосконалення, підготовки їх до роботи у профільній старшій школі; адаптації педагогів професійної освіти до навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи; комплексного забезпечення навчального процесу допрофесійної підготовки підручниками, посібниками, дидактичними матеріалами, наочністю; наукового обґрунтування та затвердження на законодавчому рівні різноманітних форм співпраці навчальних закладів різних рівнів і соціальних партнерів стосовно допрофесійної підготовки старшокласників; створення сучасної методики визначення необхідного для технологічного профілю допрофесійної підготовки матеріально-технічного, ресурсного та іншого забезпечення, а також затвердження відповідних нормативів і державних гарантій їх дотримання тощо.

5. Порівняльний аналіз результатів констатувального і формувального експериментів підтвердив гіпотезу, засвідчив змістове та структурне вдосконалення допрофесійного навчання в системі “середня загальноосвітня школа – ПТНЗ сільськогосподарського профілю”, а саме: зростання показників оперативності, повноти та міцності засвоєння учнями професійно орієнтованих знань, умінь і навичок; покращення готовності випускників шкіл до продовження навчання у ПТНЗ або вищій школі за сільськогосподарським профілем; підвищення рівня професійної компетентності випускників (10,1 бала за узагальненою оцінкою). Упровадження запропонованих організаційно-педагогічних умов і моделі допрофесійної підготовки старшокласників позитивно впливає на ефективність навчального процесу, покращує мотивацію учнів до навчання, активізує їхню самостійну роботу, а, отже, навчально-матеріальна база, досвідчені педагогічні працівники ПТНЗ забезпечують ґрунтовну допрофесійну підготовку учнів старшої школи.

Здійснене дослідження дало змогу сформулювати пропозиції Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України щодо

вдосконалення програмно-методичного забезпечення для допрофесійної підготовки технологічного профілю з урахуванням можливостей профтехосвіти. Відповідно до Концепції профільного навчання в старшій школі слід забезпечити наступність і неперервність між профільним навчанням і професійною підготовкою, яку майбутні фахівці сільського господарства отримуватимуть у ПТНЗ чи ВНЗ. На нашу думку, є доцільним створення територіальних (на базі одного чи декількох районів і міст обласного значення) опорних загальноосвітніх навчальних закладів і одного-двох ПТНЗ відповідно до потреб ринку праці та особливостей економіки регіону, що уможливить профілізацію старшої школи, а також профорієнтацію та профвідбір молоді.

До подальших напрямів дослідження відносимо: вивчення мотивації, ціннісної орієнтації та професійного потенціалу особистості старшокласника; визначення динаміки особистісного та професійного розвитку учнів протягом допрофесійної підготовки; наступність профільної та професійної підготовки майбутніх фахівців тощо.

Основні результати дослідження відображено в публікаціях:

Статті у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України

1. Соловйов В. Допрофесійна підготовка старшокласників у сільській загальноосвітній школі: можливості ПТНЗ / Валерій Соловйов // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2007. – № 1. – С. 124–132.
2. Соловйов В. Ф. Профільна підготовка старшокласників у сільськогосподарських ПТНЗ / В. Ф. Соловйов // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол.: Зязюн І. А. (голова) та ін.]; Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця, 2007. – Вип. 15. – С. 164–168.
3. Соловйов В. Ф. Функції та структура допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв / В. Ф. Соловйов // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол.: Зязюн І. А. (голова) та ін.]; Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – К.; Вінниця, 2008. – Вип. 19. – С. 143–149.
4. Соловйов В. Допрофесійна підготовка майбутніх фахівців аграрного профілю: результати експериментальних досліджень / Валерій Соловйов // Педагогіка і психологія проф. освіти – 2008. – № 3. – С. 235–248.
5. Соловйов В. Ф. Організаційно-педагогічні умови взаємодії сільських шкіл і професійних ліцеїв сільськогосподарського профілю в допрофесійній підготовці старшокласників / Валерій Соловйов // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2008. – № 4. – С. 185–193.

Методичні рекомендації

6. Соловйов В. Ф. Організаційно-педагогічні умови вдосконалення підготовки фахівців сільськогосподарського профілю: метод. рек. / В. Ф. Соловйов. – Львів: ЛНПЦ ПТО, 2006. – 35 с.

7. Соловйов В. Ф. Методика реалізації допрофесійного агротехнологічного навчання у сільській загальноосвітній школі: метод. рек. / В. Ф. Соловйов. – Львів: ЛНПЦ ПТО, 2008. – 47 с.
8. Соловйов В. Ф. Модель системи профільної допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у сільській загальноосвітній школі: метод. рек. / В. Ф. Соловйов. – Львів: ЛНПЦ ПТО, 2008. – 28 с.
9. Соловйов В. Ф. Функції та структура допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв: метод. рек. / В. Ф. Соловйов. – Львів: ЛНПЦ ПТО, 2007. – 43 с.

Інші матеріали

10. Соловйов В. Ф. Проблема організації допрофесійної агротехнічної підготовки в сільській загальноосвітній школі / В. Ф. Соловйов // Педагог професійної школи: зб. наук. праць / Редкол.: Н. Г. Ничкало (голова), І. А. Зязюн, О. І. Щербак (заступник голови) та ін.; упорядники: Н. Г. Ничкало, О. І. Щербак. – К.: Наук. світ. – 2007. – Вип. VIII. – С. 178–183.
11. Соловйов В. Ф. Проблеми організації підготовки фахівців сільськогосподарського профілю у ПТНЗ / В. Ф. Соловйов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 15–16 (19–20). – Харків: НТУ “ХП”. – 2007. – С. 185–191.
12. Соловйов В. Ф. Проблеми навчання старшокласників у сільській загальноосвітній школі / В. Ф. Соловйов // Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність: наук. альманах. – Львів, 2007. – Число IV. – С. 91–99.
13. Соловйов В. Ф. Допрофесійне профільне навчання старшокласників за освітнім напрямом “Технологія” / В. Ф. Соловйов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 17 (21). – Харків: НТУ “ХП”. – 2008. – С. 314–323.
14. Соловйов В. Ф. Допрофесійна підготовка та трудове виховання сільської молоді на національних традиціях / В. Ф. Соловйов // Професійно-мистецька школа у системі національної освіти: Матеріали міжнар. науково-практ. конф. – Київ-Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – С. 215–218.

Соловйов В. Ф. Допрофесійна підготовка старшокласників у системі “середня загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2009.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню психолого-педагогічних проблем налагодження співпраці сільськогосподарських професійно-технічних навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл сільської місцевості щодо профільного допрофесійного навчання старшокласників (аграрно-технологічного профілю).

Розроблено структурну модель допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у сільській загальноосвітній школі та професійному ліцеї сільськогосподарського

профілю та представлено основні результати її експериментальної перевірки. Викладено методику реалізації допрофесійного аграрно-технологічного навчання з урахуванням можливостей професійно-технічної освіти та критерії ефективності її застосування. Запропоновані методичні підходи до профорієнтаційної роботи у процесі допрофесійної підготовки майбутніх аграріїв у загальноосвітній школі.

Пропонуються організаційно-педагогічні умови, шляхи вдосконалення змісту, форм і методів допрофесійного навчання старшокласників у системі “сільська загальноосвітня школа – професійний ліцей сільськогосподарського профілю”.

Ключові слова: допрофесійна підготовка, профільне навчання, аграрно-технологічний профіль, ступенева професійна освіта, якість освіти, професійно-технічна освіта, ліцей сільськогосподарського профілю.

Соловьев В. Ф. Допрофессиональная подготовка старшекласников в системе “средняя общеобразовательная школа – профессиональный лицей сельскохозяйственного профиля”. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – Теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2009.

Диссертационная работа посвящена психолого-педагогическим проблемам сотрудничества украинских общеобразовательных сельских школ и учреждений начального профессионального образования с целью профильного допрофессионального обучения старшекласников (аграрно-технологического профиля).

В условиях многоуровневого профессионального образования предложены пути повышения эффективности учебно-воспитательного процесса с помощью реализации принципов гуманизации профессионально-трудового воспитания; всестороннего развития личности; связи теории с практикой; единства и взаимосвязи общего, политехнического и профессионального образования; интеграции и дифференциации; универсализации содержания профессионально-трудового подготовки; непрерывного образования; многопрофильности; универсальности и т. п.

Организационно-педагогические условия допрофессиональной подготовки в системе “сельская общеобразовательная школа – профессиональный лицей сельскохозяйственного профиля” обеспечивают формирование социальной, коммуникативной, информационной, технической, технологической компетенций учащихся на допрофессиональном уровне, направленность молодежи на профессиональную деятельность. Этими условиями являются: взаимодействие общеобразовательных школ и учреждений НПО с целью использования учебно-производственной базы и привлечения квалифицированного педагогического персонала; внедрение эффективной системы профессиональной ориентации и профотбора; интеграция допрофессионального, трудового и профильного обучения (технологического профиля); структурирование допрофессиональной профильной

подготовки в соответствии со способностями, интересами обучаемых и потребностями рынка труда.

Использование предложенных организационно-педагогических условий способствовало: разработке рационального содержания подготовки будущих специалистов, перестройке структуры учебных планов, обеспечению оптимального соотношения теоретического и практического обучения, тематическому и хронологическому согласованию учебных программ.

Обоснованная и экспериментально проверенная модель допрофессиональной подготовки старшеклассников предусматривает оптимизацию содержания и структуры трудового и профильного обучения, изучение механизмов познавательной деятельности, выбор соответствующих стратегий обучения; разработку методического обеспечения учебно-воспитательного процесса, в частности проектирование и реализацию учебных программ, отбор форм, методов и дидактических средств формирования профессионально ориентированных знаний, умений и навыков; координацию усилий педагогов общеобразовательных и профессиональных учебных заведений для достижения соответствующего образовательного уровня выпускников. Методика реализации допрофессионального аграрно-технологического обучения включает методику профильной подготовки старшеклассников технологического направления, профориентационной работы в сельской школе и организации внеурочной допрофессиональной подготовки.

Анализ результатов педагогического эксперимента показал эффективность предложенных путей усовершенствования содержания, форм организации и методов допрофессиональной подготовки старшеклассников с учётом возможностей начального профессионального образования. Проверка гипотезы исследования предусматривала применение разработанных критериев реализации профильного допрофессионального обучения и выявила содержательное и структурное усовершенствования учебно-воспитательного процесса в системе “средняя общеобразовательная школа – профессиональный лицей сельскохозяйственного профиля”, значительное повышение качества подготовки будущих аграриев.

Ключевые слова: допрофессиональная подготовка, профильное обучение, аграрно-технологический профиль, многоуровневое профессиональное образование, качество образования, начальное профессиональное образование, лицей сельскохозяйственного профиля.

Solovyov V. F. Senior Pupils’ Pre-vocational Training in the System of Secondary Schools – Agricultural Vocational Lyceum. – Manuscript.

Dissertation on gaining scientific degree of candidate of pedagogical sciences on specialty 13.00.04 – Theory and methodology of vocational training. – The Vinnytsia state pedagogical university named after Mikhailo Khotsjubinskij, Vinnytsia, 2009.

The dissertation is devoted to psychological and pedagogical problems on collaboration between agricultural vocational educational institutions and country-side secondary schools in accordance with senior pupils’ profile pre-vocational studies (agricultural type).

The structure model of the pre-vocational training in a country-side secondary school and an agricultural vocational educational institution is elaborated; the main results of its experimental examination are presented. The methods of pre-vocational agro-technical training realization based on vocational education main principles and the criteria of their effective application are developed. The methodical approach to professional orientation work in the process of specialists' pre-vocational training at a secondary school is offered.

The organization and pedagogical conditions, ways of the contents, the organization forms and the senior pupils' profile pre-vocational training are suggested in the system of "a secondary country-side school – an agricultural vocational lyceum".

Key words: pre-vocational training, profile studies, agrotechnology profile, multilevel vocational education, education quality, vocational training, agricultural lyceum.

Підписано до друку 16 вересня 2009 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офс. Обл.-вид. арк.0,9. Друк на ризографі.
Наклад 100 прим. Зам. № 0280.

ТзОВ «Компанія «Манускрипт»,
Вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008,
Тел. (032) 235-52-20.